

Ερμηνευτικές ερωτήσεις ανοιχτού τύπου

▪ ΑΣΚΗΣΗ 1

Εκφώνηση

Σχολιάστε το χωρίο «Τὸ αὐτοῦ ... σπουδαιότεραι» σε σχέση με τη ζωή του ίδιου του Πλάτωνα.

(ερώτηση από το σχολικό εγχειρίδιο στη σελίδα 120)

Απάντηση

Σ' αυτό το χωρίο του κειμένου ο Σωκράτης / Πλάτωνας αναφέρεται στο χρέος των φυλάκων στην ιδανική του πολιτεία. Αυτοί, αφού θα έχουν περάσει από τα στάδια εκπαίδευσης (δηλαδή: μουσική και γυμναστική παιδεία – μαθηματικές επιστήμες – σπουδή της διαλεκτικής), οφείλουν (μετά τα 50 τους χρόνια) να κατέβουν στο σπήλαιο, δηλαδή στην πρακτική πολιτική, και να μεταδώσουν τις γνώσεις τους και την αρετή τους σε ολόκληρη την πόλη. Αφού, λοιπόν, θα έχουν μοιράσει τη ζωή τους μεταξύ της φιλοσοφίας και της άσκησης της εξουσίας και αφού θα έχουν εκπαιδεύσει τους διαδόχους τους, θα είναι πια έτοιμοι να φύγουν από τη ζωή και να κατοικήσουν στα νησιά των μακαρίων. Αυτό το χωρίο θα μπορούσε να θεωρηθεί υπαινικτικό για τον Πλάτωνα, ο οποίος, ενώ μιλούσε για το χρέος των ορθά πεπαιδευμένων, δηλαδή των φιλοσόφων, δεν ακολούθησε αυτή την πορεία, καθώς δεν ασχολήθηκε με την ενεργό πολιτική. Η αλήθεια, βέβαια, είναι ότι θέλησε και προσπάθησε να ασχοληθεί με αυτή, αλλά δεν το κατάφερε. Ειδικότερα, τις πρώτες προσπάθειές του βλέπουμε όταν ήταν ακόμα νέος. Τότε, όμως, ήταν που βίωσε τις πρώτες απογοητεύσεις: είδε με τα μάτια του τη δημαγωγική συμπεριφορά κάποιων πολιτικών ανδρών και δύο από τους συγγενείς του (τον Κριτία και τον Χαρμίδα) να συμμετέχουν στο τόσο οδυνηρό για την Αθήνα καθεστώς των Τριάντα τυράννων, το οποίο, μάλιστα, οδήγησε και τον δάσκαλό του, τον Σωκράτη, στον θάνατο. Όμως, δεν κατέθεσε τα όπλα' προσπάθησε να εφαρμόσει τις θεωρίες του στον τύραννο των Συρακουσών, τον Διονύσιο τον Α' και Β', αλλά χωρίς επιτυχία. Έτσι, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι όλα τα πολιτεύματα της εποχής του ήταν διεφθαρμένα.

▪ ΑΣΚΗΣΗ 2

Εκφώνηση

Ποιοι ήταν στην αρχαιότητα απρόθυμοι να αναλάβουν πολιτικές εξουσίες; Γνωρίζετε παραδείγματα προσωπικοτήτων που εγκατέλειψαν οικειοθελώς την εξουσία;

(ερώτηση από το σχολικό εγχειρίδιο στη σελίδα 120)

Απάντηση

Υπάρχουν πολλά παραδείγματα ιστορικών ανδρών που, ενώ ήταν εξαιρετικές προσωπικότητες, αρνήθηκαν να αναμειχθούν στην πολιτική ή την εγκατέλειψαν οικειοθελώς. Τέτοιες περιπτώσεις αποτέλεσαν οι νομοθέτες Σόλων και Λυκούργος, οι οποίοι δεν ανέλαβαν αξιώματα και έφυγαν από τις πόλεις τους, όταν ολοκλήρωσαν το νομοθετικό τους έργο. Επίσης, ο Κιγκινάτος μετά τη νικηφόρα έκβαση της στρατιωτικής του αποστολής αρνήθηκε την πολιτική εξουσία και επέστρεψε στο αγρόκτημά του.

▪ ΑΣΚΗΣΗ 3

Εκφώνηση

Ποιους θεωρεί ο Πλάτωνας ακατάλληλους να διοικήσουν μια πολιτεία και για ποιους λόγους;

Απάντηση

Ο Σωκράτης διακρίνει δύο κατηγορίες ανθρώπων ακατάλληλων να αναλάβουν τη διακυβέρνηση της πολιτείας: **α. Οι απαίδευτοι** («απαιδευτούς»), οι τυχαίοι και αφιλοσόφητοι πολιτικοί δεν μπορούν να κυβερνήσουν σωστά μια πολιτεία, διότι **τους λείπει η παιδεία** («ἀληθείας ἀπειρούς»), δεν έχουν γνώσεις ούτε έχουν κατακτήσει την αρετή, μέσα απαραίτητα για να φτάσουν στη θέαση του αγαθού. Επιπλέον, **δεν έχουν έναν συγκεκριμένο στόχο στη ζωή τους**, έναν ανώτερο στόχο, που να κατευθύνει όλες τους τις ενέργειες («τούς μὲν ὅτι ... καὶ δημοσίᾳ») παρά μόνο το προσωπικό τους συμφέρον. Αντιθέτως ο εἶς σκοπὸς που έχουν οι φύλακες της πολιτείας είναι να υπηρετήσουν πιστά και ανιδιοτελώς την πόλη ὅλη (η ἀπόλυτη αφοσίωση στην υπηρετήση της πολιτείας ήταν χαρακτηριστικό που ὀφείλαν να διαθέτουν οι φιλόσοφοι-ἄρχοντες στο πλαίσιο της ιδανικής πολιτείας, που περιγράφει ο Πλάτωνας στην *Πολιτεία*, αφού δεν είχαν οικογένεια ούτε περιουσία, για να είναι ανεπηρέαστοι και πλήρως αφοσιωμένοι στο κοπιώδες λειτούργημά τους). Αντίθετα, οι στόχοι και τα κίνητρα των απαίδευτων είναι ταπεινά: παρασύρονται από υλικά αγαθά και αξιώματα, προσπαθούν να εξυπηρετήσουν τα προσωπικά τους συμφέροντα και έχουν τάσεις αυτοπροβολής. Είναι ιδιοτελείς, αλαζόνες και ασυνεπείς απέναντι στις ευθύνες άσκησης της εξουσίας, ανάξιοι και ανίκανοι να διαχειριστούν τις υποθέσεις της πόλης για το κοινό καλό, ώστε να διασφαλίσουν την ευημερία ὅλων. Στην κατηγορία αυτή εντάσσει ο Πλάτωνας και τους πολιτικούς ηγέτες της εποχής του, χωρίς να κάνει εξαίρεση ούτε

για τον Περικλή και τον Θεμιστοκλή. Κατά τη γνώμη του, είναι κι αυτοί υπεύθυνοι για την καταστροφή της Αθήνας, γιατί φρόντισαν περισσότερο για την υλική (οικονομική-στρατιωτική) ανάπτυξη της πόλης και λιγότερο για τη δικαιοσύνη και την πνευματική ζωή των πολιτών.

β. Οι πεπαιδευμένοι («τούς ἐν παιδείᾳ ἐωμένους διατρίβειν διὰ τέλους»). Αυτοί δεν κρίνονται ικανοί να διοικήσουν σωστά μια πολιτεία, όχι γιατί δεν διαθέτουν τα τυπικά προσόντα – άλλωστε γνωρίζουν την αλήθεια, έχουν κατακτήσει την αρετή και έχουν φτάσει στη θέαση του αγαθού – αλλά γιατί **προτιμούν να ζουν αφοσιωμένοι στις πνευματικές τους ενασχολήσεις** και να απέχουν από τα προβλήματα της καθημερινής ζωής και την ενεργό πολιτική. Η πολιτική δραστηριότητα, η ενασχόληση με τα κοινά και η διαχείριση των προβλημάτων της πόλης δεν τους αφορά, όπως επίσης δείχνουν αδιαφορία για την εξουσία, τις τιμές, τον σεβασμό και την αγάπη των συμπολιτών τους. Η επιθυμία τους να συνεχίσουν να ζουν στον δικό τους κόσμο των πνευματικών ενασχολήσεων παρουσιάζεται στο κείμενο με την **παρομοίωση** των νησιών των μακαρίων: οι πεπαιδευμένοι-φιλόσοφοι πιστεύουν ότι ζουν στα νησιά των μακαρίων, ενώ είναι ακόμα ζωντανοί («τούς δὲ ... ἀπωκίσθαι»). Η πεποίθησή τους αυτή υποδηλώνει και την πιθανή αλαζονεία τους. Από την άλλη, η απροθυμία τους να συμμετέχουν στην ενεργό πολιτική ζωή εκφράζεται με μια διπλή άρνηση: «μὴ ἐθέλειν ... μὴδὲ μετέχειν».

Συγκεφαλαιώνοντας, παρατηρούμε ότι ο Σωκράτης με τη συλλογιστική της «εις άτοπον απαγωγής» απορρίπτει τους απαίδευτους και τους πεπαιδευμένους ως ακατάλληλους φορείς εξουσίας, γιατί η κάθε μία κατηγορία ανθρώπων δεν διαθέτει αυτό που διαθέτει η άλλη: σκοπό που να συνδέεται με την παιδεία η μία, πρακτικό προσανατολισμό της παιδείας η άλλη. Με τον τρόπο αυτό μας προετοιμάζει για το ιδανικό ζεύγος γνωρισμάτων που είναι ανάγκη να χαρακτηρίζει τον φιλόσοφο - άρχοντα: τη γνώση και την πράξη. Το ζεύγος «γνώσης και πράξης» σε διαλεκτική σχέση φωτίζει την πολιτική αντίληψη του Πλάτωνα. Η γνώση καταξιώνεται στον βαθμό που προσανατολίζεται σε χρήσιμη πράξη, ιδιωτική και δημόσια· αλλά και η πράξη αξιολογείται χρήσιμη, όταν κατευθύνεται από γνώση και αποσαφηνισμένο σκοπό.

▪ ΑΣΚΗΣΗ 4

Εκφώνηση

Τι ήταν, σύμφωνα με τις λαϊκές δοξασίες, τα νησιά των μακαρίων και πώς αυτά συνδέονται με τους πεπαιδευμένους;

Απάντηση

Σύμφωνα με τις λαϊκές δοξασίες τα νησιά των μακαρίων βρίσκονταν πέρα από τις στήλες του Ηρακλή, στη Δύση (πέρα από το σημερινό Γιβραλτάρ), στο ρεύμα του Ωκεανού. Εκεί κατοικούσαν μετά τον θάνατό τους οι ήρωες, οι άνθρωποι της πρώτης γενιάς του ανθρώπινου γένους (της χρυσής εποχής) και οι ευσεβείς, μέσα σε απόλυτη ευτυχία και γαλήνη. Τα νησιά αυτά προσομοιάζουν στον Παράδεισο της χριστιανικής θρησκείας. Οι πεπαιδευμένοι, όμως, πιστεύουν ότι κατοικούν εκεί, ενώ είναι ακόμα ζωντανοί.

▪ ΑΣΚΗΣΗ 5

Εκφώνηση

Ποιοι αποτελούν τους ιδρυτές μιας πολιτείας και ποιο είναι το έργο τους;

Απάντηση

Στους ιδρυτές της πολιτείας ο Σωκράτης εντάσσει τον εαυτό του και τους συνομιλητές του, μαζί με τους οποίους οραματίζεται την ιδανική πολιτεία και προσπαθεί να την κάνει πράξη.

Έργο των ιδρυτών της πολιτείας («τῶν οἰκιστῶν») είναι να ενδιαφερθούν για την εδραίωση της ιδανικής πολιτείας, δηλαδή να οδηγήσουν τα ξεχωριστά πνεύματα («τὰς βελτίστας φύσεις»), τους φιλοσόφους, στην αρετή και στη θέαση του αγαθού («μέγιστον μάθημα») και να μην τους αφήνουν να αδρανούν μένοντας μακριά από την πολιτική ζωή («μὴ ἐπιτρέπειν αὐτοῖς ὃ νῦν ἐπιτρέπεται»).

▪ ΑΣΚΗΣΗ 6

Εκφώνηση

Να δώσετε τον ορισμό του αγαθού, κατά τον Πλάτωνα.

Απάντηση

Με τον όρο «μέγιστον μάθημα» ο Πλάτων εννοεί τη θέαση της Ιδέας του αγαθού, την ύψιστη γνώση, που τελικά συμπίπτει με το αγαθό, καθώς ο Πλάτωνας υποστηρίζει μια νοησιαρχική ηθική, δηλαδή η γνώση της αλήθειας δεν μπορεί παρά να οδηγεί κατά αναγκαιότητα σε ηθική πράξη, στην πραγμάτωση του αγαθού. Σύμφωνα με το σχόλιο του σχολικού εγχειριδίου, ο Πλάτωνας δεν δίνει μια σαφή ερμηνεία για τον όρο «αγαθό», που είναι από τους βασικότερους στο φιλοσοφικό του σύστημα, παρά αρκείται σε ορισμένους υπαινιγμούς.

«Ἄγαθόν» πάντως είναι:

α. το «εἶναι» και ὅ,τι διατηρεἷ το «εἶναι»,

β. η τάξη, ο κόσμος και η ενότητα που διαπερνά και συνεχει την πολλαπλότητα,

γ. ὅ,τι παρεχει την αλήθεια και την επιστήμη.

Η έκφραση «αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν» φαίνεται να δηλώνει την ὑψιστη αρχή και την πηγή του ὄντος και της γνώσης. Πάντως, ἤδη στην αρχαιότητα το «Πλάτωνος ἀγαθὸν» ἦταν παροιμιακή έκφραση για κάτι το ασαφές και σκοτεινό.

▪ ΑΣΚΗΣΗ 7

Εκφώνηση

Ποιους χαρακτηρισμοὺς δίνει ο Πλάτωνας στο αγαθό; Να δώσετε και παραπομπές από το κείμενό σας.

Απάντηση

Στη δεύτερη παράγραφο του κειμένου ο Πλάτωνας, διά στόματος Σωκράτη, θα χαρακτηρίσει το αγαθό ως εξής:

α. το αγαθό είναι **η μεγαλύτερη αξία** («μέγιστον μάθημα»), αφού αυτό πρέπει να κατακτήσουν ὄλοι οι ἄνθρωποι και κυρίως ὄσοι πρόκειται να αναλάβουν τη διοίκηση της πολιτείας,

β. το αγαθό **μπορεί να προσεγγιστεί** και να το θεαθεί ο ἄνθρωπος, ὄχι βέβαια με τις αισθήσεις αλλά με την καθαρή νόηση («ἀφικέσθαι», «ἰδεῖν», «ἴδωσι»),

γ. η κατάκτησή του είναι **δύσκολη και απαιτεἷ κόπο, επίπονη προσπάθεια και αγώνα** («ἀναβῆναι», «ἀνάβασιν», «ἀναβάντες»). Πρόκειται για μια ανοδική πορεία που οδηγεί στην ολοένα υψηλότερη γνώση και διάπλαση ἤθους. Πολύ συχνά στον Πλάτωνα λέξεις που σημαίνουν το ἄνω και την ἀνάβαση χρησιμοποιούνται μεταφορικῶς για την παιδεία και τα αγαθά που προσφέρει.

▪ ΑΣΚΗΣΗ 8

Εκφώνηση

Να συγκρίνετε την ἔννοια του αγαθού στον Πλάτωνα με την ἔννοια της αρετῆς στο ακόλουθο ποίημα του Σιμωνίδη του Κείου:

Η ΑΡΕΤΗ

Ένας λόγος λέει: Σε βράχια
η Αρετή δυσκολοπάτητα φωλιάζει
κι ἕναν τόπο θεἷο και πάναγνο αφεντεύει
δεν μπορούν του καθενός θνητού τα μάτια
να τη δουν· την αντικρίζει μόνο εκείνος
που από μέσα του ο ιδρώτας, σπαραγμός
της καρδιάς του, θ' αναβρῦσει,
μόνο εκείνος που ως τ' ακρόκορφο θα φτάσει
της αντρείας.

Απάντηση

Στο ποίημα του Σιμωνίδη του Κείου η Αρετή σχεδόν ταυτίζεται με το αγαθό του Πλάτωνα. Συγκεκριμένα, παρατηρούμε τις εξής ομοιότητες:

α. η Αρετή παρουσιάζεται σχεδόν θεοποιημένη ὄπως και το αγαθό (ἕναν τόπο θεἷο και πάναγνο αφεντεύει – μέγιστον μάθημα),

β. και η Αρετή και το αγαθό δύσκολα προσεγγίζονται («σε βράχια δυσκολοπάτητα φωλιάζει - ἀναβῆναι, ἀνάβασιν, ἀναβάντες),

γ. δεν μπορεί ο καθένας να αντικρίσει την Αρετή ὄπως ἄλλωστε και το αγαθό (δεν μπορούν του καθενός θνητού τα μάτια να τη δουν – βελτίστας φύσεις).

▪ ΑΣΚΗΣΗ 9

Εκφώνηση

Ποια σημασία έχει η λέξη «παιδεία» στο ἔργο του Πλάτωνα;

Απάντηση

Αρχική σημασία της λέξης είναι *αυτό που πρέπει να μάθει το παιδί*, η ανατροφή, η διαπαιδαγώγηση του παιδιού. Από τον 5^ο, ὄμως, αἰῶνα και εξής ως ὄρος της παιδαγωγικής δηλώνει τη γενική καλλιέργεια (σωματική και πνευματική), που αποτελεί προνόμιο μόνο του ἄνθρώπου (γι' αυτό ἄλλωστε και στα λατινικά αποδίδεται με τον ὄρο humanitas). Βάση της παιδείας είναι για τον Πλάτωνα η μουσική (λογοτεχνία, τραγούδι, καλλιέργεια της καλλιτεχνικής

ευαισθησίας) και γυμναστική. Παιδείση είναι η πορεία προς την παιδεία (Πλατ. Όροι 410:παιδευσις παιδείας παράδοσις). Συγκεκριμένα για τον Πλάτωνα παιδεία είναι η στρόφη της ψυχής προς την ιδέα του αγαθού, η δύσκολη πορεία από την άγνοια στη γνώση. Σε άλλο σημείο της Πολιτείας ο Πλάτωνας αναφέρει ότι η παιδεία παρέχεται για το σώμα με τη γυμναστική και για την ψυχή με τη μουσική.

Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι η παιδεία έχει τεράστια σημασία για τον φιλόσοφο και αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να λειτουργήσει σωστά η πολιτεία. Ένας πεπαιδευμένος πολιτικός ηγέτης μπορεί να καθοδηγήσει σωστά τους πολίτες και να συμβάλει στην απονομή της δικαιοσύνης και την κατάκτηση της ευτυχίας. Ένας πεπαιδευμένος πολίτης, από την άλλη, μπορεί με τη σωστή καθοδήγηση να μάθει να τηρεί τους νόμους, να συμβιώνει αρμονικά με τους συμπολίτες του, να δείχνει σεβασμό στο πρόσωπό τους και να συνεργάζεται εποικοδομητικά.

Λεξιλογικές ασκήσεις

ΑΣΚΗΣΗ 1

Εκφώνηση

Να δώσετε τα αντώνυμα των παρακάτω λέξεων στα αρχαία ελληνικά διατηρώντας το γένος, τον αριθμό και την πτώση: *ἀπαιδευτους, ἀληθείας, ἀπείρους, τέλους, βίω, βελτίστας, μέγιστον, ἀνάβασιν, ἐπιτρέπειν, μετέχειν.*

Λύση

ἀπαιδευτους ≠ πεπαιδευμένους

ἀληθείας ≠ ψεύδους

ἀπείρους ≠ ἐμπίρους

τέλους ≠ ἀρχῆς

βίω ≠ θανάτου, μόρου, τελευτῆς

βελτίστας ≠ χειρίστας

μέγιστον ≠ ἐλάχιστον

ἀνάβασιν ≠ κατάβασιν

ἐπιτρέπειν ≠ εἴργειν, κωλύειν, ἀπαγορεύειν

μετέχειν ≠ ἀπέχειν

ΑΣΚΗΣΗ 2

Εκφώνηση

Να δώσετε συνώνυμα για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις στα αρχαία ελληνικά: *ικανῶς, ἡγούμενοι, ἔφαμεν, ἐπιτρέπειν, ἐθέλειν, μετέχειν.*

Λύση

ικανῶς = ἐπαρκῶς

ἡγούμενοι = νομιζόμενοι, οἰόμενοι, ὑπολαμβανόμενοι, δοκοῦντες

ἔφαμεν = ἐλέγομεν

ἐπιτρέπειν = ἐάν, ἀφιέναι

ἐθέλειν = βούλεσθαι, ἐπιθυμεῖν

μετέχειν = μετεῖναι, κοινωνεῖν

ΑΣΚΗΣΗ 3

Εκφώνηση

Να δώσετε από δύο ομόρριζα στα νέα ελληνικά για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις: *προειρημένων, ἀπαιδευτους, πράξουσιν, μάθημα, ἀνάβασιν.*

Λύση

προειρημένων: ρῆση, ρητό

ἀπαιδευτους: παιδεία, εκπαίδευση

πράξουσιν: βιαιοπραγία, ἀπρακτος

μάθημα: μαθητής, μάθηση

ἀνάβασιν: βήμα, βατήρας

ΑΣΚΗΣΗ 4

Εκφώνηση

Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις της Α στήλης με τις ετυμολογικά συγγενείς τους από τη δεύτερη στήλη:

A	B
ἔργον	βωμούς
τιμῶν	ποιότητα
ἰδεῖν	πάρεργο
ἀνάβασιν	σχέση
μετέχειν	κάτοπτρο
ποῖον	εντιμότητα

Δύση

ἔργον - πάρεργο
τιμῶν - εντιμότητα
ἰδεῖν - κάτοπτρο
ἀνάβασιν - βωμούς
μετέχειν - σχέση
ποῖον - ποιότητα